

Демуш Бајрами, Албулена Халили,

Едлира Палоши Диша, Шемседин Ибрахими

Универзитетско образование за медиумска писменост: Студија на случај – Универзитет на Југоисточна Европа (УЈИЕ)

Апстракт

Образованието за медиумска писменост е клучно за граѓаните да станат отпорни на лажни вести и дезинформации, особено во земјите ранливи на странско влијание, како што е Северна Македонија. Влијанието на дезинформациите во нашата земја е поголемо во споредба со она во развиените демократски земји. Со оглед на длабоко поделеното општество, слабиот образовен систем, ниската доверба на граѓаните во институциите и во медиумите, како и просечното или ниско ниво на истражувачко новинарство, крајно време е медиумската писменост да се институционализира во Северна Македонија, особено на универзитетско ниво. Оваа студија тврди дека воведувањето програми и/или предмети за медиумска писменост на универзитетско ниво е неопходно. Поради sui generis карактерот и уникатното искуство на Универзитетот на Југоисточна Европа во високото образование во Северна Македонија, како и поради неговата репутација како западен модел на високо образование, очигледно е погоден да биде лидер во институционализацијата на образованието за медиумска писменост. Целта на универзитетот е и да ја оправда потребата од вклучување предмети за медиумска писменост на секој факултет на Универзитетот на Југоисточна Европа, истовремено креирајќи нови наставни планови и/или студиски програми на Катедрата за комуникациски науки и на Факултетот за современи општествени науки. Покрај тоа, неодамна формираниот Кластер за истражување на медиумската писменост и дезинформациите, како дел од Истражувачкиот институт Макс ван дер Штул, ќе ја надополни предложената реформа на наставните програми на овие факултети. Резултатите од теоретското истражување и оние од емпириското истражување, преку онлајн анкетата со студенти на додипломски и магистерски студенти, потврдуваат дека образованието за медиумска писменост е неизбежна потреба во дигиталната ера, што ги едуцира студентите да имаат критички пристап кон информациите на интернет, притоа придонесувајќи за создавање отпорно, односно издржливо општеството како крајна цел.

Клучни зборови:

Образование за медиумска писменост, Универзитет на Југоисточна Европа

Вовед

Во јануари 2022 година, во Северна Македонија имало 1,75 милиони корисници на интернет, а бројот на корисници на социјални медиуми бил 1,35 милиони, што е еквивалентно на 73,5 отсто од вкупното население во земјата (Државен завод за статистика, 2021) од 1.836.713 граѓани.

Северна Македонија е млада демократија, која прогласи независност во 1991 година, како една од државите осамостоени по распадот на Југославија. Во 2001 година, во земјата дојде до вооружен конфликт помеѓу најголемите заедници – Македонците и Албанците – што заврши со поддршка и посредување од САД и Европа. Двете страни го потпишаа Охридскиот рамковен договор, со цел да се создаде рамка за граѓанска држава. Сепак, општеството сè уште е значително поделено по етничка основа, состојба којашто се одразува и во информативниот простор. Информативниот простор во земјата е дополнително поларизиран по политичка основа, што често се совпаѓа со геостратешката ориентација. Најголемата геостратешка поделба е помеѓу двете најголеми македонски партии (СДСМ и ВМРО-ДПМНЕ). Додека СДСМ се смета за прозападно ориентирана, бидејќи ги забрза процесите на евроатлантските интеграции, конзервативната ВМРО-ДПМНЕ, за време на режимот на Никола Груевски, покажа просрпски и проруски став, а беше присутна и соработката со Кина. Албанските политички партии едногласно и отворено изразија негативни ставови кон Русија и кон нејзиното влијание во земјата. (Индекс на ранливост на GLOBSEC, 2021 год.) Билатералните спорови со соседите (со исклучок на Албанија и Косово), односно спорот за името на земјата со Грција, спорот за македонскиот идентитет и јазик со Бугарија и спорот за црквата со Србија придонесоа за ранливоста на Северна Македонија, особено во однос на странско малигно влијание од различни актери.

Врз квалитетот на информативниот простор дополнително влијаат и следниве фактори: недостиг од професионални и истражувачки новинари, присуство на портали зад кои стои само едно лице, немање студиски програми на универзитетите што нудат студии за медиуми и комуникација, немање предмети за информациска и медиумска писменост на универзитетите и во средните училишта итн.

Ваквата состојба е плодно тло за сите видови дезинформации, без оглед дали се намерни или не, вклучително и за кампањи спроведени од актери како Русија и Кина, чија цел е да го оспорат западниот поредок на Западен Балкан.

И покрај тоа, состојбата со медиумите во Северна Македонија е подобрена во споредба со периодот пред 2017 година, кога медиумите беа под целосна контрола на владејачката партија (ВМРО-ДПМНЕ). Оттогаш, обидите за слободно информирање и слободни медиуми продолжуваат, но политичките партии што секојдневно пропагираат за демократските вредности не успеваат да ги имплементираат, особено кога станува збор за слободата на медиумите, со тоа што ги ограничуваат и ги тераат да известуваат за актуелните политички настани, но во нивна полза. Ова важи и за владата. Се предлагаат различни закони, дел од нив се одобрени, се креираат стратегии и планови, но зачудувачки, постапката се влече и се одолговлекува (Извештај на Комисијата на ЕУ за Северна Македонија, 2020 година). Несовпаѓањето на развојот на слободата на медиумите по 2017 година е видливо и во Индексот на медиумска писменост (2021 год.), којшто беше направен во 2017 година како реакција на појавата на „поствистина“, каде што на Северна Македонија ѝ се додадени +5 бода во однос на 2017 година и таа остана со истите бодови дотогаш.

Во 2021 година, Северна Македонија беше на 35-то место од 35 анализирани земји во овој извештај, во чиешто рангирање скандинавските држави се први. Северна Македонија е последна во споредба со соседните земји при рангирањето (Lessenski, M. (2021). Врз основа на повеќето

цитирани податоци од истражувања, каде што ранливоста, односно изложеноста на дезинформации често се поврзува со образовното ниво на општеството, овој извештај повикува на итната потреба од функционално образование, особено на образование за медиумска писменост, што ќе го направи општеството поотпорно. Во голема мера, процесот на медиумска писменост е оставен на првите редови од граѓанското општество, на новинарските здруженија, на медиумските саморегулаторни организации и на образовните институции.

Потребата од медиумска писменост во високото образование

Во новиот дигитален свет секој може да биде автор на јавни мислења, односно да ги креира, и отсуството на филтри, т.е. немањето соодветна редакција и непочитувањето на новинарскиот кодекс го зголемува ризикот од дезинформации за секој поединец. Следејќи го овој тренд, образовните институции сметаат дека е разумно да преземат нешто во врска со тоа, вклучувајќи теоретско и практично формално образование за критички пристап кон информациите.

Потребата од медиумска писменост е дискутирана многупати, на различни конференции и симпозиуми, и е констатирано дека медиумската писменост е неоспорна потреба во денешницата, особено во ранливите општества како што е Северна Македонија.

Со трансформацијата на концептот на традиционалното училиште, се наметнува потребата од следење нови форми на учење, претворајќи го универзитетот во „лабораторија“ каде што знаењето се претвора во нови работни практики, неопходни во општество со пазарна и производна конкуренција. Во овој контекст, медиумското образование треба да биде вклучено во наставната програма на универзитетите, што не само што ќе даде основен преглед на општото знаење, туку и ќе овозможи и посинхронизирано теориско-практично образование за неговото влијание врз општеството. Ова се однесува на фактот дека е неопходно критички да се проценат информациите. Не постои формула за проценка на лажни информации што ќе биде делотворна за сите... Меѓутоа, сводот што ја покрива целата оваа област е критичкото размислување, вклучувајќи детална анализа и евалуација на информациите. Според Астлајтнер, критичкото размислување е ментална активност која вклучува евалуација, предлози и одлуки што го водат развојот на верувањата и дејствата (Astleitner, 2002).

Медиумската писменост треба да се гледа како неопходен дел од нашиот образовно-универзитетски систем, не само поради фактот што сега живееме во дигиталната ера, туку и поради бројните импликации што се создаваат во секојдневниот живот со ширењето на „новинарството без уредништво“, каде што секој има можност да влијае врз креирањето на медиумската реалност. Со оглед на тоа, добра практика е да се пристапи кон вестите со скептицизам. Нешто многу блиску до психолошкиот пристап на Буркард, според којшто информациите треба да се третираат на два начина – преку прифаќање и преку кредибилитет. Потребата од вклучување на медиумската писменост како задолжителен предмет во наставните програми на универзитетите не треба да има само административно-правно значење, туку повеќе да се сфати како дел од културната формација на современиот човек (академски граѓанин), кој би го постигнал тоа преку стекнатото теоретско-практично знаење, опремено со потребните механизми за градење лични ставови и мислења, без нужно влијание од медиумите.

Како контроверзна тема на меѓународно ниво, медиумската писменост е селективно вклучена во училишните системи на различни земји. И, како поим и содржина, медиумската писменост е

дефинирана уште од Националната конференција за медиумска писменост од 1992 година, со следново значење: „Способност за пристап, анализа, евалуација и пренесување пораки преку медиумите“.

Вреди да се спомне дека идејата била иницирана во 70-тите години од 20 век, од страна на УНЕСКО, кога се зборувало за потребата од медиумско образование. Ова, исто така, поттикнало дискусии од многу научници чијашто цел била разгледување на можноста за вклучување на медиумското образование во меѓународниот образовен систем. Плод на овие настани е Декларацијата за медиумско образование од 1982 година. Декларацијата била многу корисна не само за професионалците, туку и за граѓаните во поглед на медиумското образование (Декларација за медиумско образование, 1982 год.).

Се поставува прашањето: Зошто е неопходно да се вклучи медиумската писменост во наставните програми на универзитетите? Ако слободно се протокува подрачјето што би се опфатило во рамките на медиумската писменост, неминовно ќе има и теми поврзани со стекнување креативни и критички вештини. Дефиницијата на медиумската писменост не ја изостави многу важната компонента што ја имаат медиумите како извор на информации и забава, за која мора да се има знаење и вештини.

Северна Македонија не е имуна на овие предизвици, а Законот за медиумско образование, што би го опфатил и универзитетското образование, би бил средство за спречување на отстапувањата што произлегуваат од користењето медиуми без критериуми. Особено на оние комерцијални содржини што сакаат да ни наметнат непостоечки медиумски реалности.

Факултет за јазици, култури и комуникации

Современата дисциплина на комуникации е добро застапена на Факултетот за јазици, култури и комуникации и нуди широка палета на предмети за оние кои се заинтересирани за медиумски студии, за културни односи, за политички и социјални анализи, за новинарство и за односи со јавноста. На студентите им се нуди студиската програма за меѓународни комуникации на Катедрата за комуникации, која опфаќа динамични, интерактивни и интердисциплинарни студии. Оваа студиска програма генерира професионални резултати приспособени на потребите на глобалниот интегративен пазар. Во рамките на структурната реформа, која се предвидува да се случи на Катедрата, се очекува да се формира нова студиска програма „Медиуми и истражувачко новинарство“, додека на Катедрата веќе е поставена аудиовизуелна лабораторија за потребите на новата студиска програма.

Институт Макс ван дер Штул

Целокупната истражувачка активност на Универзитетот ја спроведува Институтот Макс ван дер Штул (ИМВДШ) – научен институт во рамките на Универзитетот на Југоисточна Европа, што се фокусира врз интердисциплинарни полиња на општествените науки и на информатичките и комуникациските технологии. Основан како научно-академска единица на Универзитетот во март 2012 година, Институтот Макс ван дер Штул го добива името по поранешниот висок комесар за национални малцинства на ОБСЕ Макс ван дер Штул (1924 – 2011), кој беше многу активен во регионот со своите дипломатски напори за спречување конфликти и како еден од главните иницијатори за формирање на Универзитетот на Југоисточна Европа во Северна Македонија. Клучна активност на Институтот е истражување (развој и спроведување истражувачки проекти). Институтот ги вклучува следните истражувачки групи: Група за дистрибуирани системи и наука за податоци (ГДС), Група за општествени науки (ГОН) и Група за животна средина и здравје (ГЖСЗ) (Институт Макс ван дер Штул, 2022 година).

Кластер за медиумска писменост и истражување за дезинформации (MeDisInfo)

Во 2019 година, Кластерот за истражување на медиумска писменост и дезинформации (MeDisInfo) беше создаден како дел од Истражувачката група за општествени науки при Институтот Макс ван дер Штул. Овој кластер го сочинуваат експерти од УЈИЕ од областа на медиумите, комуникациите, новинарството, информатичката технологија, меѓународните односи и дипломатијата и студиите за безбедност, со цел да се одговори на прашањето за влијанието на лажните вести и на дезинформациите врз безбедноста на Западен Балкан. MeDisInfo е исто така активен член на Мрежата за медиумска писменост на Северна Македонија, придонесувајќи за посилна соработка со другите членови во земјата, во активности како што се присуство на регионални конференции и друг вид на соработка.

Досега се реализирани многу истражувачки активности, вклучително и заеднички проекти и активности за нашите студенти. На пример, како дел од активностите на Светската недела на медиумска писменост на УНЕСКО, одбележана во Северна Македонија како Денови на медиумска писменост што се одржаа од 22 до 29 ноември 2021 година, нашиот истражувачки кластер организираше дебата со студенти на тема: „Генерација 5.0: Треба ли да веруваме во сè што ќе прочитаме на интернет?“ За истата пригода, истражувачки тим на MeDisInfo подготви леток за студентите со поимник и упатства што ќе им помогнат да откријат лажни вести и да се запознаат со основните концепти на медиумска писменост и дезинформации. Летокот им беше поделен на средношколците во тетовските и во другите средни училишта низ западниот дел на Северна Македонија.

Еден од главните истражувачки проекти е Fakespotting. Станува збор за проект Еразмус+ за дигитална и информациска писменост, имплементиран од конзорциум предводен од Alma Mater Studiorum – Универзитетот во Болоња, Италија. Проектот ќе примени сосема нови алатки за иновации во високото образование и во образованието за возрасни, овозможувајќи распоредување оригинални содржини за дигитална и информатичка писменост, проценки и алатки за решавање на проблемот со неусогласеноста на вештините, за да се подготват студентите и нискоквалификуваните возрасни лица за работни места каде што има или ќе има побарувачка. Дигиталната информациска писменост е директно поврзана со вработливоста на поединецот, да се вработи и да остане во работен однос или да напредува во кариерата. Според проценката на вештините на возрасните (PIAAC), 20 до 25 % од возрасните Европејци на возраст од 16 до 65 години со ниски нивоа на стручност во дигиталната информациска писменост се соочуваат со поголем ризик од невработеност и социјална исклученост. Потреба на сите делови од дигиталниот пазар на труд е да се затвори дигиталниот јаз меѓу половите. Во ЕУ помалку од еден од пет професионалци по ИКТ се жени. Состојбата на итност силно влијае и врз демократското учество на европските граѓани бидејќи дигиталната писменост е целосно поврзана со капацитетот за воочување дезинформации. Други проектни партнери се: Универзитетот Лојола од Андалузија и Инкома од Шпанија, Универзитетот Глобсек и Матеј Бел од Словачка, Универзитетот во Тирана, Албанија, Новосадската школа за новинарство од Србија и Pagella Politica од Италија. Проектот ќе заврши во 2023 година (Fakespotting, 2021).

MeDisInfo активно работи врз воспоставување на мрежата со разни локални, регионални и меѓународни актери коишто работат на ова поле, како и врз подобрување на постоечките мрежи.

Кластерот за истражување на медиумската писменост и на дезинформациите ќе има водечка улога, со оглед на неговата стручност во областа, а со тоа ќе ја надополни предложената реформа во наставните програми на факултетите на УЈИЕ.

Методологија

Стратегијата за истражување применета во оваа студија е комбиниран методски пристап што се заснова и врз квалитативни и врз квантитативни методи. Теоретскиот дел од студијата се состои од преглед на литературата, вклучително и од различни извештаи од областа на слободата на медиумите и на медиумската писменост на национално ниво. Дополнително, беше разгледан преглед на политичката и на медиумската состојба во Северна Македонија и потребата од воведување медиумска писменост во високообразовните институции. По разгледувањето на литературата за неопходноста од додавање предмет за медиумска писменост на универзитетско ниво, се проверија ставот и перцепцијата на студентите за вклучување на предметот Медиумска писменост како задолжителен и избран предмет на секој факултет при Универзитетот на Југоисточна Европа (УЈИЕ).

Користен е квантитативниот метод за тестирање на поставеното прашање за истражување, преку подготовка на прашалник што го пополнуваа сами, спроведување затворена онлајн анкета на студенти на додипломски и на магистерски студенти од сите факултети на Универзитетот на Југоисточна Европа. Анкетата содржи дванаесет прашања со понудени одговори и едно отворено прашање, што ни послужи да добиеме попрецизни повратни информации за перцепцијата и за ставовите на студентите во однос на предметот Медиумска писменост на универзитетско ниво.

Прашалникот содржи вкупно 13 прашања, кои се организирани во три тематски блока: А) општи информации за учесниците (род, ниво на студии, година на студии и факултет), Б) честота на користење интернет и став за лажните вести во социјалните медиуми, В) став за предмет по медиумска писменост во универзитетските наставни програми.

Анкетата беше интерно дистрибуирана преку институционална групна порака по е-пошта, на албански и на македонски јазик, а прашањата беа од структурна природа: дихотомни прашања, прашања со неколку опции за одговор, прашања со градиција: прашања со скалата на Лајкерт и отворени прашања. При обработка на наодите и резултатите, се почитуваа начелата на транспарентност, учество и ефикасност.

Наоди/резултати

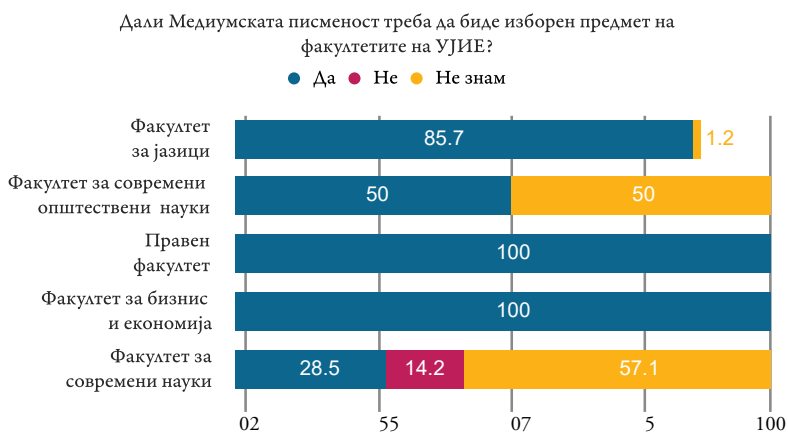
Испитаниците беа поделени на две возрасни групи, 18 – 23 и 24 – 35 години, студенти на додипломски и на магистерски студии од сите факултети на Универзитетот на Југоисточна Европа. Примерокот содржеше 68,2 отсто испитаници од првата група и 31,8 отсто од испитаниците од втората група, соодветно, најголем број испитаници се студентите од прва година на додипломски студии (36,4 отсто), потоа студентите од прва година на магистерски студии, со 22,7 отсто. Повеќе од половина испитаници беа машки, со 59,1 отсто, а женските испитаници сочинуваа 40,9 отсто.

Во однос на тестирањето на ставот на сите студенти на Универзитетот на Југоисточна Европа, поставивме прашање на кој факултет студира испитаникот, бидејќи предвидовме дека не сите студенти може да ја гледаат медиумската писменост како неопходен предмет на својот факултет, во зависност од областа на студиите. Најмногу од студентите (31,8) беа од Факултетот за јазици, култури и комуникации, ист беше процентот на студенти од Факултетот за современи науки и технологии, потоа Факултетот за бизнис и економија беше претставен со 18,2 проценти, а ист процент (9,1) испитаници имаше од Факултетот за современи општествени науки и од Правниот факултет.

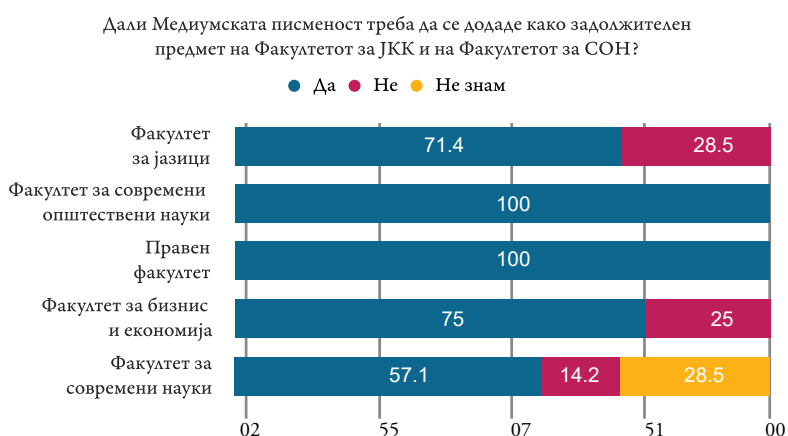
Со цел да се одреди времето што го поминуваат на интернет студентите кои сметаат дека медиумското образование е неопходно во наставните програми на универзитетот, беше поставено прашање за тоа колку време поминуваат на интернет, на кое дадовме три опции како одговор: помалку од 2 часа на ден, 2–7 часа дневно и повеќе од 7 часа на ден. Најголем дел од испитаниците (54,5 проценти) поминуваат 2,7 часа дневно на интернет.

Најкористени онлајн медиуми од студентите се Instagram (81,8 отсто), потоа Facebook (54,5 отсто), Snapchat (40,9 отсто), LinkedIn (36,4 отсто), TikTok (18,2 отсто) и Twitter (9,1 отсто). Според перцепцијата на студентите, повеќе од 89 отсто мислат дека има голем број лажни вести што кружат на интернет.

Нашето истражување ќе добие потврда преку одговорот на студентите на прашањето дали мислат дека треба да се додаде предмет за медиумска писменост во универзитетските наставни програми како избран предмет. Врз основа на општите одговори, најголем дел од студентите – речиси 70 отсто – сметаат дека предметот за медиумска писменост треба да се додаде како избран предмет на секој факултет, додека 27 отсто одговориле дека не знаат, а 4,5 отсто одговориле со „не“ на ова прашање. Следниот графикон ги прикажува одговорите од секој факултет во проценти, каде што можеме да претпоставиме дека речиси сите студенти на факултет сметаат дека треба да се додаде предмет за медиумска писменост како избран предмет на сите факултети.

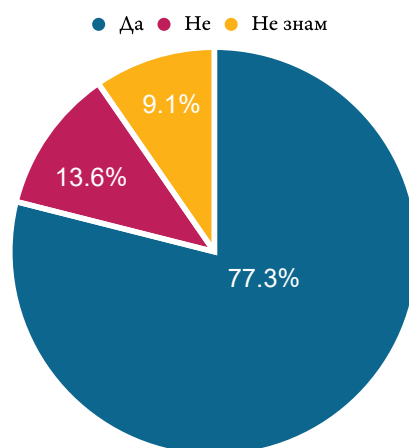
За разлика од претходното прашање, следново прашање има за цел да разбере дали студентите сметаат дека предметот за медиумска писменост треба да биде задолжителен за Факултетот за јазици, култури и комуникации исто како и на Факултетот за современи општествени науки. Вкупно 63,6 проценти сметаат дека овој предмет треба да биде задолжителен, а ако се анализираат одговорите на секој факултет, повеќе од половина од студентите на секој факултет сметаат дека овој предмет треба да биде задолжителен на овие два факултета (види графикон подолу за повеќе детали во проценти).

Дополнително, студентите беа прашани дали би ја одбрале Медиумската писменост како изборен предмет на факултетот каде што студираат, а 72,2 отсто одговориле дека предметот би го избрале како изборен, 18,2 одговориле со „не знам“, а 9,1 отсто одговориле дека не би го избрале предметот како изборен. Ако ги анализираме одговорите од секој факултет посебно, ќе видиме дека три факултети во целост би го избрале предметот Медиумска писменост како изборен во текот на студирањето. Висок процент од студентите кои би го избрале предметот Медиумска писменост како изборен се на Факултетот за современи општествени науки, на Факултетот за јазици, култури и комуникации, на Факултетот за бизнис и економија и на Правниот факултет. Најмал процент – ако споредиме со другите факултети, но значително висок процент сам по себе (42,8) – имаат студентите од Факултетот за современи науки и технологии кои би го зеле предметот Медиумска писменост како изборен.

Целта на следното прашање е да се види подготвеноста на учениците да бидат обучени за дигитални вештини за критички пристап кон интернетот. Резултатите покажаа дека повеќето од студентите, речиси 78 отсто, докажале дека се подготвени да бидат обучени за дигитални вештини за критички пристап кон интернет.

За време на студиите, би сакале ли да имате можност да развиете дигитални вештини за критички пристап кон интернетот?

За сеопфатна анализа на овој извештај, студентите требаше да дадат свое мислење за медиумската писменост како нов предмет во наставната програма на универзитетот. Одговорите беа многу интересни и овозможија дополнителна анализа за нивната перцепција и подготвеност да ја сметаат медиумската писменост не само како крајно неопходен предмет во наставната програма, туку и како нивна суштинска вештина во секојдневниот живот. Дополнително, следните коментари на учениците го докажуваат овој наод:

„Сè што ќе дознаеме и ќе научиме за медиумите е важно.“

„Мислам дека тоа би било многу практична тема за нашето општество.“

„Ви благодариме за можноста да одговориме на прашањата. Медиумското образование е прилично суштинско за времето во кое живееме, бидејќи медиумите денес имаат динамика каква што досега немало. Затоа, универзитетите треба први да се ориентираат и да ја подигнат свеста на студентите за таквата динамика, што често може да излезе од контрола.“

Дискусија

Според Булгер и соработниците (2018 год.), современите напори за градење медиумска писменост често вклучуваат пет столба: „учество на младите, обука на наставниот кадар и наставни ресурси, поддршка од родителите, иницијативи за политики и изградба на база на докази“. Наведените во исто време се и столбовите врз коишто стои високото образование. Така, мисијата на универзитетите за давање придонес кон општествената отпорност би била да се осигури дека сите овие предуслови се претходно исполнети.

Врз основа на нашите сознанија, повеќето студенти на Универзитетот на Југоисточна Европа се убедени дека на интернет кружат многу лажни вести и дезинформации. Со оглед на нивниот одговор за користење на социјалните медиуми и нивното време поминато на интернет (2 – 7 часа на ден, 54,5 отсто од испитаниците) можеме директно да извлечеме заклучок што укажува на нивната висока свесност за присуството на лажни вести и дезинформации на интернет и нивната подготвеност да го прошират знаењето и да ги унапредат вештините за откривање лажни вести и дезинформации преку предложениот предмет за медиумска писменост. Ова тврдење е дополнително поткрепено со одговорите на студентите – 72,2 отсто од студентите одговориле дека би го зеле предметот Медиумска писменост како избран во текот на студирањето. Овој висок процент на одговори на студентите ја потврдува нашата претпоставка дека културниот и образовен простор што ги подготвува новите генерации во духот на технолошките трансформации во медиумите го олеснува спречувањето на негативното влијание на медиумите.

Современите предизвици за трансформација на информациите во последната деценија ја создадоа потребата младите да бидат обучени, особено за тоа како критички да пристапат кон интернетот, да ги збогатат со потребните вештини за да се адаптираат на дигиталната ера и да станат отпорни на огромното присуство на дезинформации во онлајн просторот. Ова е особено важно за земјите во транзиција, како што е Северна Македонија, каде што извештајот на Индексот на медиумска писменост повикува на итност за функционално образование, а особено за образование за медиумска писменост.

Најголем дел од студентите на Универзитетот на Југоисточна Европа, речиси 78 отсто, покажаа дека се подготвени да бидат опремени со образование за дигитални вештини што ќе им помогне критички да пристапат кон интернетот.

Непосредната потреба од интервенција, односно потребата за медиумска писменост достигна ниво на кое не се гледа како на неопходност само од студентите и од стручните лица во областа, туку и од другите релевантни поединци. Оттука, најголемиот дел од студентите – речиси 70 проценти – сметаат дека треба да се додаде предмет за медиумска писменост како избран предмет на секој факултет, додека, ако се анализира секој факултет посебно, може да претпоставиме дека речиси сите студенти сметаат дека предметот за медиумска писменост треба да се додаде како избран предмет на сите факултети. Забележително, мнозинството студенти кои сметаат дека треба да се додаде предмет за медиумска писменост како избран предмет на секој факултет се студентите кои студираат на Правниот факултет и на Факултетот за бизнис и економија.

Потребата од вклучување на медиумската писменост како задолжителен предмет во наставните програми на универзитетите е од големо значење, бидејќи придонесува и за културно формирање на современиот академски граѓанин, подготвен за непредвидливиот иден свет. Факултетот за јазици, култури и комуникации и Факултетот за современи општествени науки при Универзитетот на Југоисточна Европа треба да бидат првите факултети каде што предметите за медиумска писменост треба да се воведат како задолжителен предмет.

Вкупно 63,6 отсто од студентите на Универзитетот на Југоисточна Европа сметаат дека на овие два факултета предметот за медиумска писменост треба да биде задолжителен. Овие бројки се охрабрувачки, бидејќи целосно се совпаѓаат со нашето тврдење дека медиумската писменост е од особено значење за идните дипломци кои ќе работат како новинари, медиумски професионалци, политиколози, социјални работници, професори по јазици, како во приватниот така и во јавниот сектор.

Студентот кој има познавање на медиумска писменост би бил опремен со неколку типови на вештини директно поврзани со функционирањето и целите на медиумите: технички (овозможува пристап до медиумите), критички (разбирање медиумски содржини, обука за нивно толкување и критичко оценување) и практични (способност за разбирање медиумски пораки).

Според ова основно искуство, студентот ќе може да ги анализира медиумите од неколку аспекти: штетната медиумска содржина (насилство, рекламирање, порнографија), медиумското влијание и штетната содржина, регулатива и саморегулација (конвенции, законски рамки и новинарски етички кодекси, како и огласувачи), потоа новите технологии и нивната општествена улога, индустријализацијата на информациите, културата и забавата, интерактивната комуникација, новите медиумски жанрови, како што се блогите итн.

Со оглед на високото ниво на приспособливост на универзитетот, како и со оглед на трансформацијата со која ќе се опфатат новите трендови и неговата академска и истражувачка инфраструктура, студентите на Универзитетот на Југоисточна Европа неслучајно ја прифаќаат и отворено ја поддржуваат иницијативата за додавање нов предмет за медиумска писменост на Универзитетот на Југоисточна Европа. Еден од студентите на Универзитетот на Југоисточна Европа смета дека медиумското образование е од суштинско значење во времето во кое живееме, бидејќи медиумите денес работат со динамика каква што немало порано. Затоа тој/таа вели дека „универзитетите треба први да се ориентираат и да ја подигнат свеста на студентите за ваквата динамика“.

Заклучоци

Поради *sui generis* карактерот и уникатното искуство на Универзитетот на Југоисточна Европа во високото образование во Северна Македонија, како и поради неговата репутација како западен модел на високо образование, тој е очигледно погоден да биде лидер во институционализацијата на образованието за медиумска писменост.

Наодите од ова истражување ја оправдуваат потребата од вклучување на медиумската писменост како изборен предмет на секој факултет на Универзитетот на Југоисточна Европа и како задолжителен предмет за студентите кои студираат на Факултетот за јазици, култури и комуникации и на Факултетот за современи општествени науки.

Истражувачкиот кластер за медиумска писменост и дезинформации, што е дел од Истражувачкиот институт „Макс ван дер Штул“, ќе ја надополни предложената реформа во наставните програми на овие факултети. Резултатите од теоретските истражувања и оние од емпириското истражување преку онлајн анкетата со студенти на додипломски и на магистерски студенти потврдуваат дека образованието за медиумска писменост е неизбежна потреба во дигиталната ера и служи за да ги едуцира студентите на критички пристап кон информациите на интернет, притоа придонесувајќи за создавање отпорно општество како крајна цел.

Ограничувања и идни истражувања

Идните истражувања може да вклучуваат и квалитативен истражувачки пристап за широк опсег на резултати, со цел јасно да се идентификуваат перцепцијата и ставовите за предметот за медиумска писменост како поддршка на истражувањето. Исто така, поширока група професори од УЈИЕ и докторанди би ја засиле валидноста на прашањето кое е предмет на истражувањето. Повторувањето на анкетата во различни периоди и правењето на анкетата подолго време би генерирало повеќе одговори од студентите. За подобро разбирање на улогата на медиумската писменост во создавањето отпорни граѓани, идните истражувања, што вклучуваат други фокус-групи како што се средношколците, ќе бидат од голем интерес за авторите.

Користена литература

- Astleitner, Hermann. (2002). Teaching Critical Thinking Online. *Journal of Instructional Psychology*.
- Bulger, Monica and Patrick Davison. *The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy* (New York: Data and Society Research Institute, 2018)
- Burkhardt, J. M. (2017). Combating fake news in the digital age (Vol. 53, No. 8, pp. 5-9). *American Library Association*.
- Davies, A., Fidler, D., & Gorbis, M. (2011). *Future world skills 2020*. Palo Alto, CA: Institute for the Future for Apollo Research Institute. Retrieved on February 23, 2022 from https://www.iff.org/uploads/media/SR-1382A_UPRI_future_work_skills_sm.pdf
- Fakspotting <https://site.unibo.it/fakespotting-project/en>
- GLOBSEC Vulnerability Index, Comparative Report, November 2021. https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2021/11/Vulnerability-Index_North-Macedonia.pdf
- Human Resources Strategy for Researchers (HRS4R)
<https://www.seeu.edu.mk/en/research/seeu-hrexcellence>
- Key findings of the 2020 Report on North Macedonia, 6 October 2020 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/country_20_1795
- Lessenski, M. (2021, March). *Media Literacy Index 2021 Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic*. Open Society Institute Sofia. Retrieved from: <https://osis.bg/?p=3750&lang=en>
- Max van der Stoel Institute <https://mvdsi.seeu.edu.mk/>
- Media literacy: a report of the National Leadership Conference on Media Literacy, the Aspen Institute Wye Center, Queenstown Maryland, December 7-9, 1992
- Simon Kemp, "Digital 2022: North Macedonia", 16 February 2022, [Datareportal.com](https://datareportal.com)
- South East European University webpage <https://www.seeu.edu.mk/en/about>
- The Grünwald Declaration on Media Education, Educational Media International, 20:3, 1983, <https://milobs.pt/wp-content/uploads/2018/06/The-Gr%C3%BCnwald-Declaration-on-Media-Education.pdf>

Автори

Едлира Палоши Диша

Едлира Палоши Диша е истражувач на проектот Еразмус+ „Fakespotting“ и член на Истражувачкиот кластер за медиумска писменост и дезинформации во рамките на Институтот „Макс ван дер Штул“ на Универзитетот на Југоисточна Европа (УЈИЕ). Таа работи и како заменик/управен уредник во универзитетското списание SEEU Review, што го издава De Gruyter. Палоши Диша дипломирала комуникациски науки на УЈИЕ и е магистер по дипломатија на Факултетот за современи општествени науки на УЈИЕ. Палоши Диша има повеќе од пет години искуство во мониторинг и анализа на медиумите, во различни истражувачки проекти за медиумско известување за теми како политички плурализам и политичко-партиско претставување за време на избори, етничка, родова, детска и застапеност на човековите права.

Шемседин Ибрахими

Шемседин Ибрахими е истражувач на проектот „Fakespotting“ на Еразмус+ и член на Истражувачкиот кластер за медиумска писменост и дезинформација во рамките на Институтот „Макс ван дер Штул“ на Универзитетот на Југоисточна Европа. Ибрахими дипломирал новинарство на Универзитетот во Тирана. Во периодот 2000 – 2004 година бил координатор на Здружението на новинари на Македонија за регионот на северозападна Македонија. Моментално работи во Канцеларијата за односи со јавноста на Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово.

Демуш Бајрами

Демуш Бајрами е вонреден професор и декан на Факултетот за јазици, култура и комуникации на Универзитетот на Југоисточна Европа, Северна Македонија. Докторирал општествени науки, со дисертација „Улогата на социјалните медиуми во политиката“. Неговите области на интереси категоризирани по FRASCATI вклучуваат: 50700 Политички науки – основа, теорија, методологија, историја, друго; 50706 Комуникација и масовни медиуми. Тој е исто така е виш истражувач во Кластерот за истражување на медиумска писменост и дезинформација, ИМВДШ, УЈИЕ, застапување за права.

Албулена Халили

Албулена Халили моментално е на позицијата истражувач на Институтот „Макс ван дер Штул“, Универзитет на Југоисточна Европа. Таа е на чело на Кластерот за истражување на медиумска писменост и дезинформации, како и координатор на УЈИЕ на проектот Fakespotting на Еразмус+ за дигитална и информациска писменост, имплементиран од конзорциум предводен од Alma Mater Studiojum - Универзитетот во Болоња. Нејзиниот истражувачки интерес е фокусиран врз меѓународните односи, поконкретно врз трансатлантските односи, безбедноста, хибридно војување, војната со дезинформации, надворешната политика, геополитиката на Балканот и др.